

¹⁰ Czegle Imre: A brémai főiskola magyar diákjai (1618—1710). Irod. tört. Közlemények (Ezentúl: ITK) (78)1974. 96—97.

¹¹ ALB 607.

¹² Gál K.: I.m. II. 529—530.

¹³ Czegle I.: I.m. ITK(78)1974. 97.

¹⁴ ALB 607.

¹⁵ Gál K.: I.m. II. 403—404.

¹⁶ ALB 641.

¹⁷ Gál K.: I.m. II. 530.

¹⁸ ALB 653.

¹⁹ ALB 680.

²⁰ *Kathona* G.: Pótlások az 1711-ig Angliában tanult magyar diákok névsorához. ITK(80)1976. 96.

²¹ Gál K.: I.m. II. 404—421.

²² ALB 691.

²³ Dombói Osvát Jánoshoz: Gál K.: I.m. II. 532—533. — Hévízi Mihályhoz: Gál K.: I.m. II. 532.

²⁴ ALB 722.

²⁵ Kolozsi Mártonhoz: Gál K.: I.m. II. 533. — Szaniszló Istvánhoz: Gál K.: I.m. 533—534.

²⁶ ALB 750.

²⁷ Hellebrant Á.: I.m. Tört. Tár 1886. 800.

²⁸ *Trócsányi* Berta: Református theologusok Angliában a XVI. és XVII. században. Yolland-émlékkönyv. Bp. 1944. 136.

²⁹ Gál K.: I.m. II. 534—536.

³⁰ ALB 769.

³¹ Gál K.: I.m. II. 536.

³² Aranyosrákosi Székely S.: I.m. 159. — Benczédi G.: A tordai unit. algym. igazgatói. *KerMagv*(24)1889. 14. — Jakab E.: I.m. *KerMagv*(25)1890. 239. — *Pálfi* Márton: Enyedi György emléke kortársai verseiben. *KerMagv*(62)1930. 280.

³³ Gál K.: I.m. II. 516.

³⁴ *Benkő* József: Transilvania. Tom. II. Vienne 1778. 408.

³⁵ *Teutsch* Fr.: Die Studirenden aus Ungarn und Siebenbürgen auf der Universität Leipzig von der Gründung derselben 1409 bis 1872. *Archiv des Vereines für siebenbürg. Landeskunde*. N.F.(10)1872. 397.

³⁶ Gál K.: I.m. II. 531—532.

³⁷ Uo.: II. 527.

³⁸ *KerMagv*(23)1888. 28.

³⁹ *KerMagv*(44)1909. 61.

Dr. LAKÓ ELEMÉR

FIÁTFALVI GYÖRGY ERDŐSZENTGYÖRGYI MESTER HISTÓRIÁJA 1626-BÓL

Kerek ötven esztendeje annak, hogy hajdani professzorom, Szabó T. Attila egy addig ismeretlen és irodalomtörténetünkben ritkaságszamba menő 17. század eleji moralizáló vers felfedezéséről számolt be. (Erdélyi Irodalmi Szemle, 1929.288.) A kéziratot másolatban talált vers szerzőjének nevét a versfőkből következtette ki: GEORGIUS FIÁTFALVI¹. Minthogy címe nem volt feltüntetve, ő maga nevezte el *Fiátfalvi György Pokolbeli Látomásának*.

Az utolsó versszakból kitetszően a verset szerzője 1626-ban írta a Kis-Küküllő melletti, szentgyörgyi, azaz erdőszentgyörgyi iskolában, ahol feltehetően mester volt. Szabó T. professzor az Erdélyi Múzeum kézírattárának egy 18. századvégi csonka kéziratot füzetében találta

voit. Akkori jelzete: 2679. Most a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban őrzik a régi jelzettel. Két évre rá felfedezője az Irodalomtörténeti Közleményekben tette hozzáférhetővé ezt az 1773-ban lemásolt, 123 négyesoros versszakból álló, klasszikus és barokk elemeket tartalmazó szöveget (az említett folyóirat 1931. 71—86. lapja) — egyebek mellett — a következő lapalji jegyzettel:

„Kelemen Lajos levéltáros szíves közlése révén tudom, hogy Fiáttalvi György e munkájának másolatát a kolozsvári unitárius kollégium kéziratára is őrzi, de a katalógusban semmiképp sem található meg. Így hát várunk kell, míg valamiképpen megint előkerül”. (i.h. 73.)

A fentiekhez sietünk hozzátenni, hogy annak a katalógusnak a segítségével nem is találhatta meg, hiszen egyrészt a kolligátumoknak csak az első darabjait tüntette fel, másrészt nem is tartalmazza a könyvtárban őrzött összes kéziratokat. — Így történhetett meg, hogy Klaniczay Tibor az 1950-es években nálunk végzett kutatásai alkalmával valóban egy kolligátum (MsU 1214/A—B.) 31—34. levelén fedezte fel a szóban forgó versnek egy csonka (a 73. versszakkal kezdődő) változatát².

Annak idején úgy tűnt, hogy a Kelemen Lajostól kapott értesülés alapján Szabó T. Attilától megfogalmazott óhajszerű jóslat bekövetkezett, és ezzel a Pokolbeli Látomás utolsó stációjához ért. — Az utóbbi években azonban a fentebb említett régi katalóguson kívül maradt kéziratok nyilvántartásba vétele közben e sorok írója — egyebek mellett — Fiáttalvi György versének egy harmadik, de a másodiknál sokkal teljesebb másolatára is rábukkant. Ez a példány egy fedőlap nélküli, cérnával összefogott füzetecskét alkot. Címe is megvan: SZ[EN]TGYÖRGYI MESTER HISTORIAJA. Méretei: 170×110 mm. Jelzete: MsU. 2137. A 122 strófát tartalmazó szöveg (a Szabó T. Attila közölte változat 51. versszaka hiányzik belőle!) 10 levélre van írva. A 11. levélnek csak a hátlapján van írás: ez egy Faludi Ferentől származó katolikus egyházi ének („Szüzek, ifjak sírjátok”, amelynek „Keresztenyek, sírjátok” változata is ismeretes) első két verszaka és Bartók Janos neve — mindkettő jóval későbbi, más kézre valló. Magának a Histórianak a másolata 18. századi; a nyomtatott betűket utánzó kézírásból meg a papír minőségéből közelebbi meghatározásra nem vállalkozhatunk. Forrása nem az eredeti kézirat lehetett, hanem egy másik, feltehetően nehezebben olvasható másolat, hiszen a Bethlen István kormányzó iródeákjától származó eredetiből aligha megmagyarázhatók az alább közlendő másolatban itt-ott tapasztalható vaskosabb elírások meg a központosági jelek teljes mellőzése. (Az utóbbiakai magunk tettük ki.) A verssorokat alkotó szavak helyenként anynyira elmosódottak, hogy lehetetlen kibetűzni őket; ilyen esetekben a hiányzó részeket a Szabó T. A. közölte változatból pótoljuk — szögletes zárójelben.

Az említett három másolat mellett azt is tudjuk, hogy az időközben elveszett *Brassai-kódex* 28—45. lapján egy negyedik is létezett, mégpedig ugyanazzal a címmel, mint a legutóbb előkerült példány. (Vö. TTár, 1896, 122—125.)

Abból, hogy a szóban forgó versnek eddig négy kézirat másolatáról van tudomásunk, s ezek közül háromnak a lelőhelye unitárius

környezet³ (a Brassai-kódexben lemásoltat is beleértve), arra lehet következtetni, hogy Fiátfalvinak ez a verse valóban közkedvelt olvasmány lehetett unitárius körökben — a benne előforduló nyilvánvalóan katolikus elemek (például a felhőből alászálló angyal, Szűz Mária említése) ellenére.

Az ismert és hozzáférhető három másolat szövegében — mint fentebb utaltam rá — kisebb-nagyobb különbségek tapasztalhatók. Nézetünk szerint ezeknek túlnyomó része nem a változtatás vagy jobbitás igényére vezethető vissza, hanem az olvasásban támadt nehézségekre. E különbségek kimutatásának lehetővé tételére az alábbiakban csak az MsU. 2137. jelzetűnek közlését tartjuk szükségesnek, mert egyrészt — mint fentebb jeleztük — a Szabó T. Attilától felfedezett változat már nyomdafestéket látott (legutóbb az RMKT-ben is: XVII. IV. 138—152.), másrészt mivel az MsU. 1214/B. jelzetű csonka példánynak a szövege sokkal közelebb áll az alább közlendőéhez (a két másoló feltehetően ugyanazt a forrást használta!), a köztük mégis előforduló néhány eltérést a szöveg közlése nélkül is összefoglalhatjuk:

1. A *versszakok számozásában* mindössze annyi a különbség, hogy a csonka példány 72. versszaka a mi szövegünkben a 73-nak felel meg. Ez az egy számmal való eltolódás végig megmarad.

2. A *szavak eltérő olvasásából adódó különbségek:*

a) *értelemzavarók* — Szerencsére a csonka változatban csak egy ilyen szó fordul elő: „Altal hajtania akarják a hegyet, Sok tüzes kévével, de soha nem lehet” (Vö. a 80. versszak első két sorával.)

b) *nem értelemzavarók* — Hat olyan változatot találtunk, amely módosítja a legújabban talált szöveg megfelelő részének értelmét:

— Tüzes süveg *feje felett vala tartván* (Vö. 73. vsz. 3. sor)

— Vonogatják vala apránként *szegénynek* (Vö. 77. vsz. 4. sor)

— Vagy férfiad lévén ki *most alá s'fel jársz* (Vö. 97. vsz. 3. sor)

— Sok vagdalkozással *fejek szegényeknek* (Vö. 105. vsz. 3. sor)

— Számtalan sokakat láttom *hogy készültek* (Vö. 112. vsz. 2. sor)

— *Hidd meg* hogy meg gyötrik az ki utakon járt (Vö. 119. vsz. 2. sor).

3. A *szórenddel kapcsolatosak* — közülük az első nem a legszerencsésebb:

— De azzal a' mit meg isznak okádoznak (Vö. 89. vsz. 3. sor)

— Vagy szegény, vagy gazdag ki azoknak szolgált (Vö. 118. vsz. 1. sor)

Mint látható, a csonka példányból felsorolt eltérések, noha a vers ritmusában nem jelentenek kilengést, általában hátrányára vannak ennek a változatnak.

Az alábbiakban betűhív másolatban közöljük az MsU. 2137. jelzetű másolat szövegét:

ERDŐ SZ[EN]TGYÖRGYJ MESTER HISTORIAJA

1. Gonosz bünben heversz oh emberi nemzet,
Kiert az Ur neked noha joval fizet,
Gonoszságod tudgya, erette el nem vet,
Söt Erdemed felett sok jo után vezet.

2. Égnek magosságát bűned már fel érte,
Gonoszságod 's bűnöd mint tenger örvénye
Az föld tsak alig tart vétkeddel [. . .]
Kiért az Istennek rajtad büntetése.
3. Oltalmát mindenkor rajtad meg mutatta,
Vagyon Felségének nem [kedvessé tartya].
Hogy bűnös lelkednek vesztét nem akarja,
Söt bűnből térését mindennek akarja.
4. Romlott nemzetünk[en] ezen ígélet[ét],
Mellyet Ezékiel könyvében így meg irt,
Gyakorta mutatta 's meg beke[llünk it],
De az ember gonosz, kiről egy Példát irt.
5. Gyötrő nagy tüzéről pokolnak most Szollok,
Kit a' Szent Irásban világosan látok,
Külö irásban is sokat fel talállok.
De ha az nem elég, Pogánybol is hozok.
6. It ez Irásomnak hogy ne légyen vége
Isten Angyalának az ő követtsége',
Egy bűnös embernek testi békessége
Iratik meg benne egy Példa [rettentve].
7. Ugyan az embernek sok tsuda látása,
Pluto országának szélllyel bé járása,
Az bűnös embernek szörnyü kén vallása,
Pokol kinnya miatt fogok tsikorgása.
8. Senki füle mostan bédugva ne légyen,
Hogy ez Irásomnak fogonottya légyen.
Ez nem hazugság volt, minden meg rettenyen,
Hogy az más világon vígan örvendezzen.

Első rész mellyben meg iratott az Angyalnak el küldése

9. Felhöben én hozzám egy követ el juta,
Egy szép fényes Galamb mint Isten Angyala
Nagy rettentő Szoval énnekem így Szolla,
Mellyben követsége bé vala foglalva:
10. „Im az Isten engem hozzád azért küldé,
Hogy meg mondgyam néked ki nagy Lelked terhe,
Kiért az Istennek rajtad büntetése,
Mert vagy önécie nagy bűnös edénye.“
11. Arra én ezt mondám: „Szabad az Ur velem,
Ő kezében vagyok, mert tsak ő Istenem.“
Azomban a Galamb enyészik előllem,
Nehezedik testem, nagy betegségben.

12. Testi egészségem változék nagy kénra,
Melly fél esztendeig mind rajtam regnála,
Tagaimban engem úgy el sanyargata,
Hogy edgyik ujjam sem volt kész mozdulásra.
13. Fogadásokat én nagy sokakat töttem,
Az Egek Urának sokat esedeztem,
Mindenre magamat nyavallyámban köttem,
Mellyekkel az Istent felette terheltem.
14. A' sok fogadásnak tsak kevés haszna lön,
Bűnnök elhagyása mert közzöttek nem [lön],
De hogy az Istennek az is fogadás[t ön],
Bűnömöt el hagyám tsak [jönne meg erőm].
15. Lábomra fel állék száz ember [láttára],
Még el nem mult vala töllem az [az ora],
Mellyben az Istennek ezt fogadtam [vala],
Meg gyógyulek mingyárt az nap[i latasban].
16. Valtozik nyavallyám nagy jó egészségre,
Mintha száz esztendöt éltem volna véle,
De fogadásomnak nem lön semmi helye,
Mert testemet adtam az fertelmességre.
17. Igen hamar egy nap hétzér fertözödtem,
Az paráznasággal lelkemet terheltem,
Sok ördögi bűnnel lelkemet terheltem,
Kiért az Istennek büntetését érzem.

Második követsége az Angyalnak

18. Galamb ábrázatban ismét hozzám jöve
Az Isten Angyala, de engem rettenté,
Sok fogadásomra rá emlékeztete,
Illyen szokot nékem az Angyal beszéle:
19. „Nagy te fogadásod, kit az Urnak töttél,
Mikor hited miatt tölle verettettél,
Nyavallyádban akkor nagy sok jót ígértél,
Jó egészségedről akkor emlékesztél.”
20. Ezekre azt mondám az Ur Angyalának:
„Bizony a' Sátány tsalt meg, és így Istennek,
A' kiket fogadtam ö szent Felségének,
Nem töltöttem bé, mert hittem az ördögnek.”
21. Az Angyal bisztata, énnékem ezt mondá:
„Noha nagy sok ugyan büneidnek száma,
Az Isten nem akar így vetni pokolra,
Nem akarja lelked így vetni halálra.

22. Akarja Szt nevét hogy tudgyad ki légyen,
Ostora te rajtad egy kevéssé légyen,
Hogy az te példádon sok ember rettenyen,
Bünből nagy sokakat véled térithessen“.
23. Mondék én ezekre az Ur Angyalának:
„Az élő Istennek nagy nevére kérlek,
Mond meg ha Angyal vagy, avagy [mit r]eméllyek,
Ha késértet vagy is, mond meg, téged kérlek“.
24. Kemény Szoval nékem erre igy felele:
„Vigyáz rá te mostan az tselekedetidre,
Majd meg bizonyitom, hogy Isten követe
Vagyok, és nem járok kísértet képibe“.
- 26 (sic!) Az palota mindgyárt igen fényesüle,
Noha jelen vala immáron az estve,
Az asztal is készen vala megteritve,
Asztalnak előtte tűnik ember képbe.
27. Egyik szárnya vala az ház szeglet[in],
Az másik másfelől az ház szegeleti[in],
Én is meg rettenek az Angyal beszédén,
Mellyeket Szoll vala az éjnek kezdet[en].
28. Ismét monda nékem: „bizony, bizony mondom,
Hogy énnekem mostan Menyből lejövésém
Tsak te hozzád volt, most az én kovetségem,
De jó hüted légyen, tölled azt kívánom“.
29. Azomban elméne, én is elámulék,
Ottan én reám-is nagy álom érkezék,
Egy rut képü ember előmben állapék,
Kit hogy én meg láték, igen meg rettenék.
30. Ennek ábrázattya útállatos vala,
Szemes vérmes vala, nagy Széles az orra,
Mondhatatlan büdös és dohos a' Szája,
Az Szájában pedig egy egy arasz foga.
31. Teste rut fekete, mint a' Szeretsennek,
Köntöső rut meszes, és a' süvegének
Szamtalan lyuka van annak tetejének,
Test állása néki nem külemb, mint ebnek.
32. Körmei horgosok, mint a kesellyünek,
Egy arasz sarkantyú sarkán Csizmájának,
Mint töröt vérből Szött ruhája testének,
Olyan színe vala veres köntösinek.
33. Kegyetlen rut Szokkal énnekem ugy Szolla:
„Készen vagy-é te társ“, ördögösön mongya.

Én is mint Szolhaték, így Szollek azakra,
Mert rut ábrázattya meg rettentet vala:

34. „Az mit Isten hagyot, mindenre kész lészek,
Akarattya ellen semmire nem térek,
De immár hova visz, én is téged kérlek”.
„Fekete Pokolban tégedet vezetlek”.
35. Kérdém ötöt, mire visz engem Pokolba.
„Az nagy Urnak, monda, hogy az akarattya,
Hogy láttassék tölled Pokol rut Országá,
Az mi képpen olyan, hogy ne készülly oda”.
36. Egy fekete Grádits előttem áll vala,
Arra mint egy lyukra engem alá vona,
Kérdém, hogy ki volna, engem mit hurtzolna,
Monda, hogy ő volna Pluto komornyikja.
37. Mihellyt az Gráditson engem alá vona,
Szörnyü folyó vizre én velem indula,
Kinek rettenetes nagy zugása vala,
Pokolnak torkából ki származik vala.
38. Egy folyó viz felől irnak a Poéták,
Ugy mint Virgilius és Plenus Szollottak,
Hogy Pokol Országán úgy el tsudálkoztak,
Vizeknek neveit részekre osztották.
39. Achéron az edgyik, a' másik Cocitus,
Harmadik Phlegeton, ki szörnyü Tábitus,
Az negyedik Léthe, ki mentis Oblitus,
Az ötödik nagy Styx, Pokolbéli Palus.
40. Vizeknek neveit ki tudni akarja,
Rettenetes dolog tsak ki mondanía,
Mint az alutt vérnek olyan a folyása,
Mellynek neve Szerint az tulajdonsága.
41. Achéron vizében valaki ijandik,
Ettől minden öröm mingyárt el vétetik,
Cocitussal pedig sirni indittatik,
Minden bánattyára visszafordittatik.
42. Phlégéton peniglen Poklot környül folya,
Szörnyü nagy Langjában az embert szaggattya,
Szörnyü köveket hajt, kinek tsattogása
Meszsze földre hallik szörnyü ropogása.
43. Minden elmúlt dolgot [Lethe el felejtett],
Mellyet ez az ember egész életébentött,
Styx folyó vize sirni kénszerített,
Valaki meg iszik ez vízben egy cseppet.

44. Az folyo vizeken mihellyt által kelénk,
Szörnyü sötétségre azonnal érkezénk,
Nagy sebes zugással egy kaput is érénk,
Mellyet hogy meg láték, igen meg rettenék.
45. Egy küs világosság az ajtonál vala,
Melly világosságban irás lázlik vala,
Mellyre hogy tekinték azt tanúltam vala:
„Hallgass te és vigyáz, ne készülly Poko!ra“.
46. Tüzes ember, tüzes ördög, tüzes Béka,
Tüzes ökör, tüzes ollo, tüzes Bika,
Tüzes kigyó, tüzes Szábllya, tüzes lántsa,
Tüzes skorpio, 's tüzesek mind ezek.
47. Szörnyeb forma kaput azantul megérénk,
Ördögök serege en töllem láttaték,
Lángal mind az szájak, kin igen rémulék,
Szörnyü böggessel mert az fold meg mozgodék.
48. Komornyik tsak ismét nagy dörgösen monda:
„Elöttem vidd, hogy földemet meglássa!“
Elölle el menénk egy futamotnyira,
Es hertelen esénk egy rut бүdös tora.
49. Egy egö kementzét láték tüzzel rakva,
Mind belöl, 's mind kívül tüzzel langal vala,
Egy embert is láték abban szomorkodva,
Ki tsak semmivé lön az tüznek miatta.
50. Mint az öklöm annyi benne meg marada,
Az sebes tüz miatt a' test ugy el fogya,
Az ördögnek mingyárt azt kivetik vala,
Rut fekete lével azt öntözik vala.
51. Hertelen az ismét egy emberré válék,
Melly embertöl én ott szörnyü átkot hallék,
Az nagy kenzás miatt sokat átkozodék,
Mind föld, tenger és Menny tölle átkosztaték.

[A Szabó T. Attila-közölte változatban ezután következő versszak hiányzik!]

52. Az Istent is végre Szörnyen le átkozta,
Mind Menybélieket Szörnyen le átkozta,
Iszonyu nagy kénnya öneki ezt hozta,
Rettentő példával előmben így álla.
53. Kérdém, mi az oka, a' Komornyik monda:
„Fösvénységgel élt ez, 's ez lészen jutalma,
Az Urhoz nem tére, söt nekünk szolgálá,
Örökkön örökké ez lészen jutalma.“

54. Második látásom tsuda lön Pokolban,
Egy tövisből rakott ágyat láték abban,
Sok kasza 's beretva volt nagy lángolásban,
És nagy átkozodást hallék az Orában.
55. Mezitelen oda egy embert hozának,
Az ördögök sokan környüle állának,
'S ugy vetik az agyban, hogy test állásának
Semmije nem lön ép tsontyának 's hájának.
56. Izenként az embert hogy el metélteték,
Hamar mint az előtt öszve rakattaték,
Ember ábrázatban meg elevenedék,
Az akat-is kérdém, mellyről illyent hallék:
57. „Sok ártatlanoknak volt Szomjuhozója,
Büntelen az embert gyakorta kénoztá,
Mikor nem ölhetet, ugyan Szomjuhozta,
Immár mind örökké ez leszen jutalma“.

Méltatlan haragvás

58. Egy kádat harmadszor tüzzel égni láték,
Melly kádban egy ember hertelen vetteté,
Nagy hamar semmivé lön, nekem ugy lázték,
Mellynek oka felől illyen dolgot hallék:
59. „Nagy haragossággal ő magát viselte,
Haragjában nyelvét folyni eresztette,
Büntelen az embert átokban keverte,
Ezt hozá ő néki az ő mérgessége“.
60. Innet elébb menék, láték más kádat-is,
Az mellyben ül vala egy ember azzal-is,
Minden kádban hátig sok testi férgek-is
Valának, kik járnak száján ki-is, bé-is.
61. Ennek okát kérdém mi lehetet volna.
Monda az Komornyik, morgásának oka;
Hamis hitü lélek monda, hogy lett volna,
Szitkos és átkos volt, 's ez leszen jutalma.

*Hamis Papok, Irás-tudok, Prókátorok
es az Igazat hamisra fordítok jutalma*

62. Innet elébb menék, láték tsuda dolgot,
Egy embernek nyakán furnak vala lyukat,
Az nyaka tsigáján ki huzzák az lingvát,
Mellyet nyelvnek hinak, ki mondott sok gonoszt.
63. Eles beretvával az nyelvét metéllik,
Az ördögök közzül sokan azt kerengik.

Az ember nem szolgálhat, mert nyakára törik,
Kivel az ő nyelvét erősen metellik.

64. Ennek okát kérdém, hogy micsoda volna;
Komornyik felele, énnékem azt mondá:
„Az igazat hogy ez meg hamissittatta,
A' sok igazságot hamisra tsinálta“.

Usarások jutalma

65. Innet elébb menék, láték egy szekeret,
Tüz lovat előtte, kiket ördög vezet,
És az szekérben ülni láték egy embert,
És az ember előtt tüzes ördögöket.
66. Mindenik ördögnél egy egy fogo vala,
Tüzes vas fogokkal azt fogdossák vala,
Minden felől szörnyen azt fogdossák vala,
Egy pénz és két penzes, ezerig mongyák vala.
67. Valamig ezerig az pénz telik vala,
A testet mind addig ök szaggattyák vala,
Mind addig, míg teste mind el apad vala,
Minden pénz számára egy egy darab vala.
68. Mingyarást az után öszve rakják vala,
Ismét test állása fel állatik vala,
És elevensége mingyárt [megj]ő vala,
Mellynek ilyen okát én ér[tett]em vala:
69. „Uraság, gazdaság ennek elég nem volt,
Minden kis költségért Usarát kívánt volt,
Söt Attyafiánn-is sok bitongot el vont,
Mostan ez már kinnya, mivel abban meg holt.“

Kotzka, Kártya tsapok jutalma

70. Innen elébb menénk, találánk jádzokra,
Ez világi kártya és kotzka tsapokra,
Sok ezer ördögtől kénoztatik vala,
Kártyát, kotzkat tűzben mert játzodnak vala.
71. Tüz kártya kezekben, előttek tüzek szék,
Szörnyü esküvéssel az kártyát le üték,
Világon kártyákkal élteket töltették,
Sok kártya jádzással ezeket keresték.

72. Mi az oka ennek, azt mondá Komornyik,
Es az ki közzülök erőssen esküszik,
Ez világban is így örökké kénlodik,
Tűz kártya, kotzkával itt is gyötrettetik.

Kevéllyek jutalma

73. Láték más helyen-is egy férfiat alván,
Kire egy nagy tüzes mente vala adván;
Tüzes süveg fejében félen vala adván,
Az ördögök rajta szépen igazgatván.
74. Egy asszony embert-is láték azon képpen,
Ekesitik vala sok tűz öltözötben,
Az ördögök közzül ugrálnak seregben,
Vagyon hátat ütven csufolyák erőssen.
75. Kérdém okat ennek, az Komornyik monda:
Eletek follyása volt tsak czifraságba,
Nem volt igaz, mongyák, soha járásába,
Hanem kevellységbe és maga nagyságba.
76. Immár mindörökké ez léssen jutalma,
Az kevellység néki ilyen hasznot téssen,
Eletekben tzifrák voltak, most-is készen
Vagyon öltözetek itt-is nagy tűzessen."

Más ember marháját kívánok jutalma

77. Tizedik látásra engemet hogy vünek,
Egy embert kénzásra oda vezetének,
A' bélit testének fogokkal szegénynek
Vonogattyák vala apránként-is ennek.
78. Okát Komor[nyiktól kérdém], erre mondá:
„Más ember ma[rháját ez szív]ből kívánta,
Maga keresménye nem volt elég soha,
Ez leszen önéki örökké jutalma."

Tormentum non resipiscendum

79. Innét elébb vünek engemet más helyre,
A' hol szemeimm[el tekén]ték egy hegyre,
Az hegy alatt pedig nagy sok emberekre,
Sok tüzes köveket ezeknek kezekbe.
80. Altal hajtania akarják a hegyet,
Sok tüzes kövekkel, de soha nem lehet,

Mert ha meg lehetne szabad[ulni] innét,
Hogy ha ez kénoknak [vethetné]nek véget.

81. Az komornyik m[onda enne]k ilyen okát:
„Megjobbulásokat bűnből nem mutatták,
Ha nem elébb men[vén nyomt]ák bűnnek utat,
Immár most [veszik] el annak ö jutalmat“.

Tolvajok jutalma

82. Tolvajok voltak ök, ez immár jutalmok:
Tűz almok láboknál vérből [állítottak],
Kenyeret tolvajlás [szerzett nekik s' i]nnyok,
Erdőben lappangás volt ö palotájok.

Részegek jutalma

83. Hald meg itt [mit] láttam, ne készü[lly azokhoz]!
Engemet el vünek egy nagy szörnyü tohoz,
Ki hasonlittatik [egy vagy ez szeles] világhoz,
A szine hasonló bűdös törött majhoz.
84. Ennekem [ugy tették, hogy] ez világ volna,
Az vize feke[te, szörnyu bűdös] vala,
Mint az rothatt majnak olyan szine vala,
Avagy mint alut vér, szintén olyan vala.
85. Kénköves nagy langal az a to ég vala,
Kinek közepire engem vittek vala,
És mint egy ször szálan tsak úgy függök vala,
Én velem fogadast [igy vagy im] tetettek vala.
86. Valamig ot voltam, a kiket ot láttam,
Mindent én erőssenn hütemre fogadtam,
Soha nem követem, tsak meg szabadulyak
Egyszer ö kö[zz]ülök, örökre juthassak.
87. Az meg[mondott] helyről engemet el vünek,
Az tonak [szellyire] hogy helyheztetének,
Széllyel névén, látám nagy sok embereknek
Szörnyü sirá[so]kat számtalan sok népnek.

[Itt Szabó T. A. egy versszak kihagyást vagy számozási hibát feltételez.]

88. Az meg mondott bűdös és kénköves tonak,
Nagy sok embereket a' kik bűnre méltok,
Kalanok kezekben, kik tüzzel langalnak,
Meritik és iszszak, de rut bűdös szájok.

89. Mentől többet isznak, szörnyebben [szonjognak],
Elannyira, hogy eleget nem ihatnak,
De az mit meg isznak, azzal okádoznak,
Azon rut okadast ital helyet isznak.
90. Kérdém mi lehetne ez dolognak oka.
Az Komornyik monda: „részegségnek oka,
Az más vilagon-is tobzodás volt dolga,
Itt sem ihatnak már eleget az toba.

Rágalmazok jutalma

91. Egy tüzes kementzét elébb menvén láték,
És annak felette nagy sok aszszony nepet,
Tüzeket kapdosván kit alá nyelének,
Az kementze előtt meg élesztetének.
92. Ennek dolga felöl ilyen dolgot hallék,
Hogy rágalmazással élteket töltötték,
Még Attya fiát-is hirben ök keverték,
Illyen ő jutalmak, kit szemeim nézték.

Szegényeket nyomorgatok jutalma

93. Tsak közzél azokhoz mást-is mutatának,
Veres tajtékokot Sza[jokban] mondának,
Szegényeket kénzok es az sok árvaknak
Nyomorgatoja volt; ez [ki]nnya magának.

Paráznák jutalma

[Itt Szabó T. A. jelzi, hogy a számozás rossz!]

94. Ennél elébb láték Aszszony embereket,
Kiknek tüzes vassal szemérem testeket
Sütögetik vala szörnyen az ördögök,
Tüzes vas rudakkal forgottják béleket.
95. Az Aszszony népeknek szemérem testeken
Ki s bé vonnyák vala isszonyu tüzessen
Az nagy vas rudakat. kérdem okát ezen,
Az Komornyik monda illy feleleteken:
96. „Ezeknek férfiak soha elég nem volt,
Ezeknek minden tsak ágyassak tarsak volt,
Fertelmes kurvaság előttük kedves volt,
Eletek bujaság és paráznaság volt“.

97. Bizonnyal elhidgyed, te is szintén ugy jársz,
Az ki férjeden kívül más férfiival hálsz,
Vagy férfiad lévén ki mást [bünre kívánsz],
Férfiat ha tiédnél tés ha szebbet kívánsz.
98. Ha az szem meg láttya, az sziv meg gondolya,
Szemét az hunásra senki ne fordítsa,
Mert bün dolgára szemednek hunás[a],
Lesz leg első Grádits gonosz kívánásra.
99. Innét elébb menék egy küs setét boltba,
Az melly sok arannyal ékesítve vala,
Ennékem azt mondá, hogy végyek fel abba,
De nem vün lelkem rá, hogy fel végyek abba.
100. „Jo szerentséd néked, hogy abban fel nem völ,
Mert fel gyulasz vala annak melegétöl,
Az arany azt [hozta] vala nagy szép színből,
Hogy meg [emész]tettél volna mindenestöl“.
101. Innet elébb menénk nagy sötét Piatzra,
Mellyre mint egy ködböl világosság juta,
Ördögösök által ez-is tsak lett vala,
Luczipernek mert az fő Piatza vala.
102. Széllyel tekinték és láték kufarakot,
Sok kigyot és békát pénzen árulokot,
Vas lepény kenyeret sütö billérnéket,
Ezekhez hasonlo hamis kalmáarakat.
103. Innét más piatzra, homályosra vünek,
Sok hajdu katona sereget hogy néztek,
Ördögökkel vinak az kik szemben mennek,
Tüz lang jó szájakon kopiat ugy törnek.
104. Közzülök valakit meg ölhetnek vala,
Az ördögök mingyárt fel támasztyák vala,
Előbbi erejét ök meg adgyák vala,
Es ismét hartzolni elbotsátyák vala.
105. Harmad pi[atza is] nagy sötétre vünek,
Hol sok pogánysággal öszve ütkezének,
Sok vagdalkozással fejeket szedének,
Szörnyü orditással fejeket szedének.
106. Negyed piatzrais ök el vünek engem,
Sok ördögi serget hol széllyel el neztem,
Annak sürüségét elnézni nem gyöztem,
Luciper várának az helyét szemléltem.
107. Az Város piatzán [tüzes] kalitzkakak,
Es az kalitzkakban Szö[rnyü ordi]tokat,

Láték hét ördögek [szörnyen kin]lodokat,
Neve Boldégia, [ki tart sok ra]bokat.

108. Császárok, [királyok és u]rak serege,
Onnét elébb menénk [,mert így va]la rendre,
Mint az mü szekerünk itt az mü földünkbe,
Vagy sokadalomban az sok szekér rendre.
109. Az kik ö közzülök velem beszélhettek,
Egy tüzes veszzövel előb meg verettek,
Míg velem beszéltek, kénoktól meg szüntek,
Velem míg beszéltek, addig nem gyötrödtek.
110. De mihelyt beszédet velem nem mutatta,
Vagyha öntöztetni én velem akarta,
Az ördög reá ment, arról meg dorgalta,
És ott kellett mingyárt felben elhadnia.
111. Mondom, mihelyt beszédét velem nem mutatta,
Mingyárt Apját Annyát [szörny]en le átkozta,
Mennyet, földöt, azt is [ki világra] hozta,
Sokszor holt eleven [voltam kén]ok látva.
112. Ördögök azomban [sírásra] készülnek,
Számatalan sokakat láttam [hog]y el mentek,
Nem meszsze előttünk ök [nagy sirást] tönek,
Fövebbiknek hallám illy szokot ejtének.
113. Minden bizonyoson azt bátor el hidgye,
Pokolban elhidgyed szintén ördögök serege,
Kik ördögök után járnak lesz-é kedve,
Mint itt ez [világban] ki prédára menne.
114. Ez vilá[got szerte] az ördög nyargallya,
Hogy ember [szívében ko]nkollyát hányhassa,
Mellyel Lucip[ernek] kedvét találhassa,
Azon vagyon [hogy mind pokol]ban hanyhassa.
115. Ejjel nap[al fut] az ördög ez világon,
Keres mint Oroszlan, hogy kit bé kaphasson,
De hogy te meg retteny ez dolgon magadban,
Hidgyed hogy így vagyon a' mint irvan vagyon.
116. Ezekhez hasanlo pokolban, kinzokot
Lattam sok számtalan bünért jajgatokot.
Fog tsikargatással sok átkozodokat,
Számlálni nem lehet ezeknek számokat.
117. Tsak vedd jól eszedben, hogy annak vége nints,
Örökké kénlodik, kit oda viszen kints,
Kezeken, lábokan vagyon nagy vas bilints,
Nem nyilik azoknak az irgalom kilints.

118. Pokol fenekének vége soha nintsen,
 Ő tulajdonsága: napotlan 's végetlen,
 Kétköves, rut, büdös, setét és kegyetlen,
 Habarekkal telve, langal nagy tűzessen.
119. Ne gondold, tekintet hogy légyen Urakon,
 Kiket oda visznek, nagy nyomorultakon,
 Gazdagé vagy [szegény], nints tekintet azon,
 Nem menek[edik meg], söt mindenre kint von.
120. Vagy gazdag vagy szegény, ki azok[nak] szolgált,
 Hidgyed, hogy meg gyötirik az ki utakon járt,
 Szegénység nem öl meg, nem-istészen az kárt,
 Tsak gazdagság oda senkit is bé nem Zárt.
121. Tsak az hogy légy [janbar], ély bár gazdagságban,
 Légy gyors mindenk[oron az ala]misnában,
 Meg válthadd lelkedet, nem gyötirik pokolban,
 Ha azt tselek[eszed, vigatz] boldogságban.
122. Mellyet [adgyan Isten ne]künk Szt Fiáért,
 Az Szüz Máriától született Jesusert,
 Ki magos keresztfán szenvede bününkért,
 Vérével áldozott Istennek Lelkünkért.
123. Irtam ez verseket böjtmásnak havában,
 Kis küküllő mellett Szent Györgyi Scholában,
 Az ezer hat szazban és az huszon hatban,
 Nevét-is fel tötte vers initiumban.

JEGYZETEK

¹ Fiátfalvi György személyére vonatkozóan csak néhány adat áll rendelkezésünkre: mindegyiket Szabó T. Attila közölte egykorú iratokból, az egyikben mint Bethlen István kormányzó íródeákja ír alá egy szerződéslevelet 1623-ban, a másodikban 1633-ban történik róla említés mint perlekedő félről, a harmadikban a Szemere Griseldis férjeként említik. (Vö. Irodalomtörténeti Közlemények, 1931. 73.)

² Vö. Klaniczay Tibor: Beszámoló a Román Népköztársaság könyvtáraiban végzett kutatásaimról (I. OK. V. 32. sz.); valamint Stoll Béla: A magyar kéziratok énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1565—1840). Bp., 1963. 243. sz.

³ Unitárius környezetben itt nemcsak azt értjük, hogy három másolatot a kolozsvári volt Unitárius Kollégium könyvtárában találtak, hanem azt is, hogy az MsU. 1214/B. jelzetű példány egy olyan kolligátum második darabja, amelynek első része egy töredék az ismeretlen szerzőtől származó *Comico-Tragoediából*, ez az ismeretlen szerző pedig „nem lehetetlen, hogy az erdélyi unitáriusok közül került ki” (Vö. A magyar irodalom története II. Bp., 1964. 145. Akad. Kiadó.).

A BRASSÓI ÉS SZEBENI GIMNÁZIUMOK UNITÁRIUS DIÁKJAI A XVI—XVIII. SZÁZADBAN

A reformáció korabeli Erdély legrégebb protestáns gimnáziuma a brassói volt. Hazánk és Közép-Európa legrégebb középfokú iskolai anyakönyve 1544-től kezdve megőrizte a brassói iskolában beiratkozott tanulók nevét. A Honterus alapította és a Valentin Wagner rektorsága alatt megnyílt gimnázium az első évtizedekben nyelvi és vallási különbség nélkül vonzotta Erdély és a szomszédos tartományok ifjúságát. Ezzel magyarázható, hogy a többségében szász tanulók mellett a XVI-ik században számos magyar ifjú is tanult Brassóban. Ezek között volt maga *Dávid Ferenc*, az unitárius egyház megalapítója és a kolozsvári iskola unitárius átszervezése előtti értelmiség első nemzedéke.

A XVI-ik században beírt tanulók közül a következő unitárius vagy unitáriusnak vélt ifjak nevét jegyeztem ki a brassói gimnázium anyakönyvéből¹:

1545:

— Franciscus Colosvarinus	= Dávid Ferenc
— Ambrosius Zentmartinus	= Szentmártoni Ambrus

1546:

— Franciscus Sartor Thordafalinus	= Tordátfalvi Szabó Ferenc

1549:

— Emericus Deessinus	= Dési Imre

1550:

— Titus Amicinus	= (Kolozsvári szász pap † 1566)
— Ambrosius Hungarus,
Clausenburgens	= Kolozsvári Magyar Ambrus
— Georgius Nagyfalvinus	= Nagyfalvi György

1555:

— Ioannes Sinyg, Marosius	= Marosi Szinig János
— Blasius Rhopay Arcusinus	= Árkosi Raffai Balázs ²

1563:

— Georgius Sziko Bellenius	= Bölöni Sikó György
— Georgius Hungarus Alvinzii	= Alvinci Magyar György

1585:

— Laurentius Ungarus, Valaszurbi	= Válaszuti Magyar Lőrinc
— Martinus Ungarus, Dobokaij	= Dobokai Magyar Márton